

Анотації

Козаченко О. Н. Возникновение альтернативного Руха в Одессе.

В статье автор рассматривает формирование Одесской краевой организации НРУ. Показывает условия, в которых создавалась краевая организация.

Kozachenko O. N. Appearance of the alternative Rukh in Odessa.

The author considers the formation of Odessa regional organization of Rukh. The article shows the conditions under which the regional organization was created.

М. С. Кучерук

ЩО ПОТРІБНО ЗМІНИТИ УКРАЇНЦЯМ: ПОЛІТИЧНУ СИСТЕМУ, ЕКОНОМІЧНИЙ ЛАД ЧИ ВЛАСНУ СВІДОМІСТЬ?

Ключові слова: революція, еволюція, ідеологія, свідомість.

Ключевые слова: революция, эволюция, идеология, сознание.

Key words: revolution, evolution, ideology, self-conscience.

Що таке революція? Яка роль революції в історії? Чому і за яких обставин вони відбуваються? І що спонукає громадян полишити нехай нелегке, але стабільне та звичне становище, і стати на небезпечний шлях змін? Що має статися, щоб велика кількість людей виступила як єдине ціле заради того, щоб злати стару систему і побудувати нову, ризикуючи своїм життям и життям своїх близьких?

Згідно даним Великого тлумачного словника сучасної української мови, революція — це: 1) докорінний переворот у житті суспільства, який приводить до ліквідації віджитого суспільного ладу і утворення нового, прогресивного; 2) переворот у будь-якій галузі, що приводить до докорінного перетворення, удосконалення чого-небудь [1].

Це визначення перегукується із визначенням поняття «соціальна революція», даним у філософському словнику, виданому ще за радянських часів: це докорінний переворот у житті суспільства, який забезпечує його поступальний розвиток, приводить до ліквідації віджилого суспільного ладу й утворення нового, прогресивнішого [11].

Як ми бачимо, ці визначення майже ідентичні одне одному, за винятком того, що в сучасному відкинуто марксистську телеологію, яка вбачала в суспільному розвитку певний процес. Весь історичний поступ має певну мету, а історичні періоди пов'язані між собою, як ланки ланцюга. Соціальна революція була покликана прискорити процес переходу від одного щабля розвитку до наступного. Це твердження надавало марксистській теорії якогось містицизму, а марксистські ідеї здавалися не просто науковою теорією — а рішенням долі, яка, як відомо, невідворотна. І більшовики, осяяні місією реалізації божественного задуму (тобто, історичного процесу), були лише знаряддям вищих сил. Як каменярі із відомого вірша І. Франка, вони робили свою справу, йшли вперед, і ніщо не могло їх спинити.

Революція 1917 року стала переломною віхою не тільки у вітчизняній, але й у світовій історії. Надломлена і прогнивша система Російської імперії неухильно крокувала до свого кінця. Вона потребувала лише акселератора, який доконав би її остаточно, і на уламках вибудував би нову державу, встановив нову систему, привів до панування нову еліту.

Поштовхом до революційних подій стала криза, спричинена важким становищем Російської імперії у зв'язку із участю країни у Першій світовій війні. За висловом О. Субтельного, ця війна стала змаганням на самознищення, і першою під її тиском розвалилася Російська імперія [9, с. 418].

Безсилля російської пануючої еліти зберегти владу у своїх руках, розорення і вкрай нужденне становище широких мас населення, а також підвищення політичної активності громадян стали тими факторами, які привели до здійснення революції. Більшовики, завдячуючи тому, що вони чітко знали, чого хотіли і не гребували ніякими методами для досягнення своїх цілей, мали на озброєнні потужну ідеологію, тримали залізну дисципліну і активно діяли, вийшли переможцями.

Але Україна потерпіла фіаско. Незважаючи на те, що тут вибухнула власна, національна революція, яка за своєю природою була як національною, так і соціально-економічною, український народ так і не зміг вибороти право влаштувати свою долю на власний розсуд. Центральна Рада, Гетьманат, Директорія, отаманщина, іноземні інтервенції, громадянська

війна — все це пережила українська земля за якихось три роки.

Які причини зумовили поразку революції на Україні? Це: ідейна обмеженість, дилетантизм керівників, відсутність матеріальної зацікавленості у перемозі, небажання українців об'єднатися і виступити єдиним фронтом. По суті, українську революцію 1917–1920-х років можна назвати «національною» і «соціально-економічною» лише умовно, тому що процес формування української політичної нації не завершився, а інтегрованість української економіки в економіку Російської імперії робила перемогу української революції економічно не вигідною ані для еліти, ані для пересічних українців.

Фактично, ідея української національної революції майоріла в головах лише інтелігенції і митців, в той час як більшість народу залишалася до неї байдужою. Більше того, прості українці із недовірою і підозрою дивилися на своїх політичних діячів, не вбачаючи за потрібне йти за ними, вирішивши залишитись осторонь цих буремних подій.

За свою байдужість український народ заплатив високу ціну: репресії, Голодомор, злиденність і ретельно замаскована, витончена, соціальна нерівність.

Громадянська війна і прихід до влади більшовиків завдали дуже великих втрат українській національній еліті. На фронтах загинули кращі люди своєї нації, багато змушено було тікати за кордон, щоб уникнути репресій (навіть сьогодні українська діаспора в США і Канаді є дуже впливовою [10, с. 244]). Ті, хто залишився, були репресовані — багато українців загинуло в таборах. Всім відомо про «розстріляне відродження». Окрім фізичного знищення еліти нації, більшовики впродовж 70 років грабували Україну, позбавляючи її власного прибутку з господарської діяльності. Зароблене від продажу українського збіжжя і продуктів промисловості осідало на закритих рахунках швейцарських і американських банків.

Тому знекровлена, малочисельна і пограбована українська еліта змушена була чекати на той час, щоб звільнитися від більшовицької влади. Такий привід настав в середині 1980-х років, коли величезний механізм — СРСР — почав давати збої.

Великобританський філософ ХХ ст. К. Поппер, критик марксизму, висунув теорію, згідно якої сучасні революції мо-

жуть і повинні відбуватися безкровно, шляхом мирних демонстрацій, а еліти також можуть і повинні замінити одна одну мирно, не вдаючись до фізичного знищення, як це було раніше. Певним чином, теорія К. Поппера перетворилася на ідеологію так званих «оксамитових» революцій, перша хвиля яких припала на кінець 1980-х років, коли розпався Радянський Союз і весь соціалістичний табір.

Чи можна назвати розпад СРСР революцією у буквальному розумінні цього слова, питання спірне. Але подія ця стала не менш грандіозною і мала величезні наслідки, як і революція 1917 року. Якщо судити по наслідкам — то так, це була революція. Тільки тиха революція.

В сучасній науці переважає думка, що вирішальним моментом в розпаді СРСР стало проголошення суверенітету Росією [2, с. 13]. Як відзначає Г. Касьянов, коли суверенність стала об'єктом намагань керівництва Російської Федерації, і до нього приєдналася партійно-номенклатурна верхівка України і Білорусії, то тоді розхиталися самі основи Радянського Союзу. І якщо розпад почався із Росії, то Україна його завершила.

В період «перебудови» Українську СРР вважали «заповідником застою» — особливо на фоні суспільно-політичної активності і свободи думки в Москві і рішучих дій народних фронтів в Прибалтиці, де з осені 1988 до літа 1989 років були проголошені декларації про незалежність. Ситуацію в республіці збурих Народний Рух України за перебудову, наймасовіша альтернативна суспільна течія, створена в другій половині 1989 року. Націонал-демократична опозиція швидко зростала і посилювалася. Завдяки великій пропагандистській і просвітницькій роботі української інтелігенції ідея суверенітету проникла в усі шари українського суспільства, включаючи частину місцевої номенклатури. Апогеєм змагань українського народу за незалежність стало проголошення суверенітету України 24 серпня 1991 року.

Проте і в цей раз революція не призвела до бажаних змін. Із проголошенням незалежності проблеми не зникли самі по собі, як на це сподівалась більшість населення. Нова держава, економічний і культурний потенціал якої дозволяв надіятися на швидке входження до найбільш процвітаючих держав Європи, зіткнулася з питаннями, відповіді на які Європа шукала сто-

літтями. Мова йшла про перехід до ринкової економіки, формування політичної нації і відновленням культурної ідентичності титульної нації, створення нових державних інститутів і структур, розбудову громадянського суспільства, побудову нової системи суспільних відносин. Все це було необхідно робити, долаючи інерцію централізованої планової економіки, на тлі соціально-економічної кризи, що поглиблювалася [2, с. 40].

Щодо подій, названих у пресі «помаранчевою» революцією, є різні точки зору. С. Кульчицький вважав, що «помаранчева» революція була пов'язана передусім із проблемами в політичному і соціально-економічному розвитку, що нагромадилися за роки незалежності [4, с. 9]. Його думку розділяє і тернопільський історик М. Лазарович [6, с. 15]. В. М. Литвин охарактеризував її не як боротьбу Сходу і Заходу, не галичан з луганчанами і не Києва з Донецьком; це була боротьба світоглядів — нового європейського і старого радянського [7, с. 402–403]. Під час традиційних теледебатів кандидатів у Президенти В. Ющенко зазначав, що «українці не просто хочуть змін, вони хочуть, щоб ці зміни були масштабними... це не конфлікт двох Вікторів — це конфлікт двох світоглядів, двох моралей» [5].

М. Катеринчук, безпосередній учасник подій, характеризував революцію як перемогу народу України в боротьбі за свободу і демократію. Він вважав, що на Майдані люди виступали не персонально за Ющенко, вони стояли насамперед за себе [3, с. 290].

Авторка схильна вважати, що «помаранчева» революція, хоч із запізненням, але є продовженням хвилі національно-демократичного пробудження нації 1989–1991 років, результатом якого стало проголошення незалежності України.

З огляду на революційність чи еволюційність подій, прийняття Акту про державну незалежність України 24 серпня 1991 року, було лише першим кроком на шляху до революційних перетворень. Справжнє революційне перетворення передбачає різку зміну природи речі. Еволюція ж передбачає поступове впровадження зміни, але зберігаючи природу. Прийняття Акту про незалежність і подальші події в новітній історії України, в період 1991–2004 років були скоріше еволюцією: зберігалася влада колишньої партноменклатури всіх рівнів і поступове реформування суспільного, політичного та економічного укладів.

Ми змогли б назвати прийняття Акту революційною подією лише в тому випадку, якщо б за ним послідувала зміна правлячої еліти і миттєвих суспільно-економічних перетворень.

Певним намаганням революційного перетворення українського суспільства була «помаранчева» революція. Тому її можна вважати продовженням суспільно-політичних перетворень 1989–1991 років. Але, приймаючи до уваги факт її звершення 13 років після проголошення державної незалежності, її ми охарактеризуємо як «наздоганяючу» революцію.

Але і «помаранчева» революція стала революцією тільки наполовину. Не відбулося яких-небудь корінних змін в системі суспільних відносин, в економіці, в функціонуванні політичних інституцій.

Класичні революції і «оксамитові» революції різняться між собою лише методами. Мета ж їхня залишається однією — корінний переворот системи. Більшовики в 1917 році своєї мети досягли, чехи у 1986 році досягли, грузини в 2003 році досягли. Українці своїх цілей не досягли ані в 1917, ані в 1991, ані в 2004. Це були половинчасті революції, нерішучі кроки. Ось що об'єднує ці три революції, на перший погляд, такі різні.

Отже, проблема в чомусь іншому — в самих українцях. Більшовики хотіли перемогти і перемогли, чехи хотіли змінити своє життя — і змінили, грузини прагнули змін — і вони домоглися їх. Українці ж вагалися і гризлися між собою. Народна приказка «моя хата скраю — нічого не знаю» стала філософією життя пересічних, та й не тільки, українців.

Згідно даним останніх соціологічних досліджень, апатія серед українців зростає. Так, за даними опитування, проведеного в березні 2011 року Інститутом Горшеніна, тільки 7,7 % респондентів заявили, що прийняти участь в акціях протесту їх може змусити політична ситуація в країні. Лише для 14,8 % таким мотивом може стати порушення їх громадянських прав і свобод. В той час як 36 % опитаних готові протестувати у випадку зросту цін на товари і послуги, 25,8 % — якщо вчасно не виплачуватиметься зарплата, стипендія або пенсія, 19,4 % — у випадку відсутності роботи або загрози її втрати. А 26,1 % респондентів не приймуть участі в акціях протесту ні за яких умов [8].

Автор статті вважає, що протестні настрої в українському суспільстві найбільш сильні, коли мова йде про шкурні,

а не про принципові громадянські питання, що пов'язано із соціально-політичною моделлю, яка склалася в державі [8].

Але історія українського народу доводить, що шкурні інтереси завжди були переважаючими. Тому українці потребують революції в свідомості. Тільки тоді, розбудувавши громадянське суспільство, ми перетворимось із населення в націю.

Джерела та література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. Вусел В. Т. — К.: Перун, 2003. — С. 1020.
2. Касьянов Г. Украина 1991–2007. Очерки новейшей истории. — К.: Наш час, 2008. — 480 с.
3. Катеринчук М. Адвокати помаранчевої революції. — К.: Юстиніан, 2005. — 296 с.
4. Кульчицький С. Українська революція 2004 р. — К.: Генеза, 2005. — 368 с.
5. Лавренюк С. Теледебати відбулися. Кандидати задоволені // Голос України. — 2004. — № 218. — С. 2.
6. Лазарович М. В. Разом нас багато... Тернопільський державний економічний університет у контексті Української помаранчевої революції. — Тернопіль: Економічна думка, 2005. — 528 с.
7. Литвин В.М. Україна — 2004. Події. Документи. Факти: У 3 т. Т. 3. — К.: Видавництво ТзОВ «3 Медіа», 2005. — 416 с.
8. Рыбачук Ю. Вводим страну в уныние. Дорого // Комментарии. — 2011. — № 47. — С. 2.
9. Субтельний О. Україна. Історія. — К.: Либідь, 1993. — 717 с.
10. Тоффлер Э. Метаморфозы власти. — М.: Аст, 2004. — 668 с.
11. Філософський словник / За ред. Шинкарука В. І. — К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1986. — С. 571.

Анотації

Кучерук М. С. Что должны изменить украинцы: политическую систему, экономическое устройство или собственное сознание?

В статье автор анализирует развитие современных украинских национально-демократических движений в контексте общеисторического развития государства.

Kucheruk M. S. What should Ukrainians Change: the Political System, the Economical System or their own Self-Conscience?

The author of this article analyses the development of modern Ukrainian national-democratic movements in the context of historical development of the country.